

HAMBACH – PLANOWANIE I WDRAŻANIE TRANSFORMACJI

źródło: www.rhein-erft-tourismus.de

TU I TERAZ – OPIS STANU WYJŚCIOWEGO

Kopalnia odkrywkowa Hambach, największa w Europie, uruchomiona w 1978 roku, znajduje się 40 km na zachód od Kolonii, pomiędzy miastami Jülich i Kerpen, w samym sercu reńskiego obszaru wydobywania węgla brunatnego. W szczytowym okresie złożo o powierzchni 8 500 ha i maksymalnej głębokości 411 metrów dostarczało około 40 milionów ton węgla brunatnego do lokalnych elektrowni, które **pokrywały 5% zapotrzebowania na energię elektryczną w Niemczech.**

Jej właścicielem jest koncern RWE, czyli Reńsko-Westfalski Zakład Energetyczny z siedzibą w Essen, ważny dla Nadrenii nie tylko ze względu na wpływy gospodarcze, lecz także jako największy właściciel gruntów w regionie.

Eksploatacji kopalni towarzyszył konflikt związany z ochroną prastarego lasu Hambach, znajdującego się na skraju odkrywki eksploatowanej przez RWE. Wywołał burzliwą debatę społeczną na temat przyszłości węgla w Niemczech i stał się symbolem oporu przeciwko niszczeniu środowiska przez przemysł węglowy. Silne poczucie miejsca i związanych z nim narracji, w kontekście kulturowego i emocjonalnego przywiązania Niemców do lasów, były przyczyną powstania **dużego ruchu obywatelskiego na rzecz ochrony lasu Hambach**.

Sieć zwolenników ruchu przekroczyła granice społeczne i międzynarodowe. Nacisk niemieckiej opinii publicznej doprowadził do decyzji o ochronie lasu przed wycinką. Przypadek ten pokazuje, że miejsca nie są tylko przestrzenią, w której zachodzą przemiany, ale że również miejsca mogą odgrywać główną rolę w procesach podejmowania decyzji i rozwoju polityki wokół przemian regionów węglowych.

źródło: www.dw.com

W 2029 roku eksploatacja kopalni zostanie zakończona w ramach ustawowego wycofania węgla.

Obecnie wprowadzane są zmiany w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, aby umożliwić realizację ambitnych planów rekultywacji odkrywki. Wiadomo już, że na terenie kopalni odkrywkowej powstanie jezioro, które przez dziesiątki lat będzie wypełniane przez Ren.

Tło problemu

Aby skutecznie przeciwdziałać zmianom klimatu, Niemcy – poprzez umowy międzynarodowe i prawo europejskie – zobowiązały się do znacznej redukcji emisji gazów cieplarnianych. **Do roku 2050 Unia Europejska chce być neutralna klimatycznie.** Ważnym elementem tego planu jest wycofanie się z produkcji energii elektrycznej z węgla.

Z tego względu rząd Niemiec powołał Komisję ds. wzrostu, zmian strukturalnych i zatrudnienia (zwaną zazwyczaj Komisją węglową), złożoną z polityków, przedstawicieli przemysłu energetycznego, organizacji ekologicznych, związków zawodowych, naukowców i mieszkańców regionów węglowych. Raport końcowy komisji ze stycznia 2019 r. miał na celu ustalenie konsensusu w sprawie wycofania węgla. Na tej podstawie w lipcu 2020 roku uchwalono **ustawę o wycofywaniu węgla** jako surowca energetycznego, która przewiduje ograniczenie i zakończenie produkcji energii elektrycznej z węgla do 2038 r., z możliwością przyspieszenia tej daty do 2030 r.

www.rhein-erft-tourismus.de

Zdaniem organizacji pozarządowych jej zapisy zostały rozwodnione kosztem środowiska, a ponadto faworyzuje ona koncerny energetyczne. Okazało się, że chociaż ruchy społeczne miały wpływ na decyzje wyżej wymienionej Komisji i w niemieckim społeczeństwie istnieje wysoka świadomość polityki klimatycznej, to rzeczywiste oddziaływanie ruchów społecznych na wyniki jej prac okazało się ograniczone.

+48 797 455 404

biuro@b50.pl

www.b50.pl

3 / 15

Niemniej jednak ogólnokrajowy ruch antywęglowy, którego częścią są działania aktywistów ekologicznych na rzecz ochrony lasu Hambach, przyczynił się do zmian w gospodarce energetycznej Niemiec. **Prawdopodobnie niemiecki rząd nawet nie rozważałby odejścia od węgla brunatnego jako źródła energii, gdyby nie silne wpływy ruchów obywatelskich.**

Równoległe z utworzeniem Komisji węglowej powstał podmiot społeczeństwa obywatelskiego, czyli Zivilgesellschaftlicher Koordinierungskreis Strukturwandel – ZKS (Grupa koordynacyjna społeczeństwa obywatelskiego ds. zmian strukturalnych).

W jej skład weszło 25 organizacji (np. Federacja Ochrony Środowiska i Ochrony Przyrody Niemiec – BUND, lokalna grupa obywatelska Buirer für Buir, miejscowe parafie) oraz osoby prywatne. Grupa opracowała dokument „Revierperspektiven Rheinland - gutes Leben, gute Arbeit” (Przyszłość dla obszarów górniczych w Nadrenii - dobre życie, dobra praca) w którym sformułowano wytyczne zmian strukturalnych w regionie.

www.rhein-erft-tourismus.de

Kraj związkowy Nadrenia Północna-Westfalia, na terenie którego znajduje się kopalnia Hambach, postanowił wykorzystać zapisy ustawy o wycofaniu węgla do planowania przestrzennego i stworzyć **ramy zmian w kopalniach odkrywkowych** węgla brunatnego na swoim terenie. Ich realizacja staje się tym samym zadaniem wspólnym państwa, regionu i społeczności lokalnych oraz przedsiębiorstw górniczych.

+48 797 455 404

biuro@b50.pl

www.b50.pl

4 / 15

Przy rządzie okręgowym w Kolonii działa komisja ds. węgla brunatnego. W jej pracach uczestniczą, z prawem do zabierania głosu, przedstawiciele środowiska górnictwa odkrywkowego, m.in. z terenu NEULAND HAMBACH. W ramach komisji funkcjonują grupy robocze, które przygotowują zmiany planu dla branży węgla brunatnego. Krajobrazy pogórnice będą przekształcone w „przestrzenie przyszłości”.

Tereny kopalni odkrywkowych zostaną połączone z otoczeniem, co stworzy perspektywy innowacyjnego i zrównoważonego rozwoju. W tym celu wprowadzono nie tylko zapisy w planach dotyczących węgla brunatnego, lecz także w regionalnych planach rozwoju.

Równoległe do ustawy o wycofywaniu z węgla uchwalono ustawę **o wzmocnieniu strukturalnym regionów węglowych**, aby wesprzeć je w procesie transformacji. Zagłębia węglowe otrzymają do 2038 roku pomoc finansową w wysokości 40 miliardów euro, z czego około 14,8 miliarda euro zarezerwowano dla Zagłębia Reńskiego.

www.rhein-erft-tourismus.de

+48 797 455 404

biuro@b50.pl

www.b50.pl

5 / 15

DOKĄD I W JAKIM CELU ZMIERZAJĄ DZIAŁANIA?

Koniec wydobycia węgla brunatnego w kopalni odkrywkowej Hambach został przesądzony. Wiadomo także, co powstanie z kopalni odkrywkowej: jezioro, które przez dziesięciolecia będzie wypełnione przez Ren. Nadal jednak pozostaje wiele nowych obszarów do zagospodarowania: w zakresie ochrony klimatu, krajobrazu i zasobów, infrastruktury oraz życia i pracy w XXI i XXII wieku.

Podjęte działania mają sprawić, że region Hambach stanie się **atrakcyjnym miejscem zamieszkania**. Ważne są tu nie tylko takie sztandarowe projekty jak międzygminna ścieżka rowerowa, czy zagospodarowanie wzgórza Sophienhöhe, lecz także wszystkie inne dalekowzroczne i odważne przedsięwzięcia, którą sprawią, że region NEULAND HAMBACH w przyszłości będzie stanowił spójną całość. Wizje dotyczące poprawy krajobrazu i infrastruktury oraz poprawy warunków życia i pracy będą wymagały realizacji zarówno projektów infrastrukturalnych, urbanistycznych, czy sieciowych, jak i projektów z zakresu rolnictwa.

www.rwe.com

KTO TO ZROBI I ZA CO? PRZYJĘTA STRATEGIA DZIAŁANIA

Restrukturyzacja obszaru górnictwa odkrywkowego to pełne wyzwań zadanie na miarę obecnego stulecia, wymagające zaangażowania wielu stron oraz uwzględnienie ich potrzeb i pomysłów na przyszłość. **Kopalnia odkrywkowa przecięła istniejące struktury, dlatego nowe projekty mają je odbudować.** W procesie przemian powstaje przestrzeń dla realizacji inwestycji wiążących przyszłość z przeszłością z korzyścią zarówno dla mieszkańców regionu, jak i dla biznesu i nauki.

+48 797 455 404

biuro@b50.pl

www.b50.pl

6 / 15

W tym celu sześć sąsiadujących ze sobą gmin: Elsdorf, Jülich, Kerpen, Merzenich, Niedzier i Titz założyło spółkę NEULAND HAMBACH GmbH. Jej celem jest stworzenie nowej infrastruktury tworzącej godne warunki życia i pracy spełniające oczekiwania mieszkańców i przedsiębiorców. Chodzi o tworzenie przyjaznych dla człowieka krajobrazów, perspektywicznych miejsc pracy, kreowanie nowych modeli biznesowych i łańcuchów wartości.

Spółka odpowiada również za regionalne zmiany strukturalne i pozyskiwanie środków finansowych.

źródło: www.dw.com

Dzięki myśleniu i działaniu w złożonych systemach i cyklach, łączeniu ludzi i miejsc w sieć, ożywianie krajobrazu i infrastruktury oraz rozwojowi mieszkalnictwa istnieje duża szansa, aby NEULAND HAMBACH **wyrósł na obszar spełniający oczekiwania wszystkich zainteresowanych.**

Jest tu również miejsce dla rolnictwa regeneracyjnego, zrównoważonej gospodarki wodnej i przedsięwzięć w zakresie wykorzystania energii odnawialnych. Najważniejsze staje się **połączenie na nowo ludzi i miejsc**. Służą temu koncepcje zrównoważonej mobilności: trasy rowerowe, drogi ekologiczne, innowacyjny system kierowania ruchem i wykorzystanie istniejącej infrastruktury, takiej jak linia kolejowa Hambach.

+48 797 455 404

biuro@b50.pl

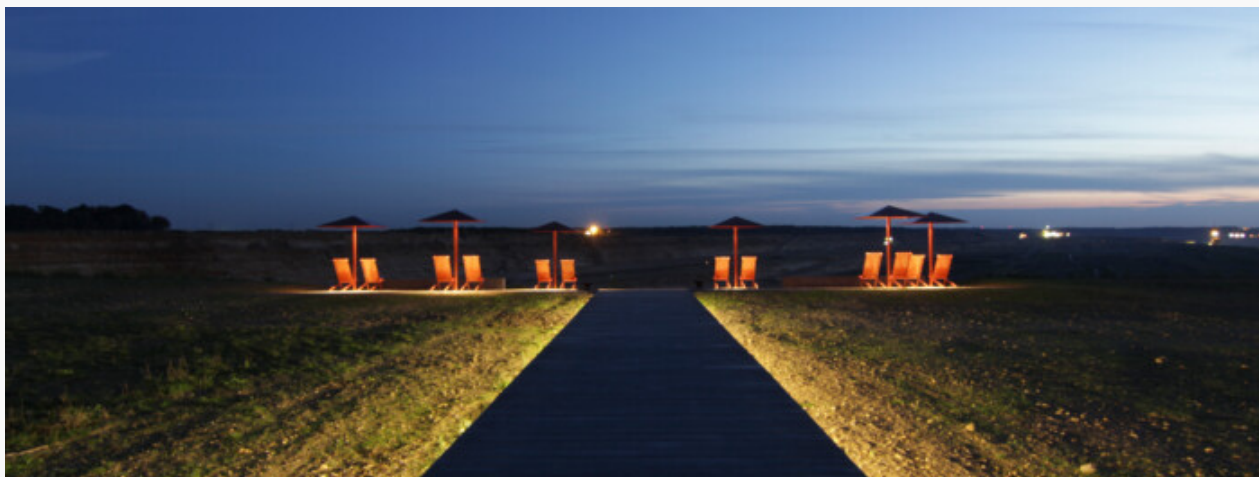
www.b50.pl

7 / 15

We wszystkich projektach spółka łączy mieszkańców, turystów i osoby dojeżdżające do pracy z regionem, a jednocześnie podejmie działania przyjazne środowisku, oszczędzające przestrzeń i promujące aktywne formy mobilności, sprzyjające utrzymaniu zdrowia.

Pod hasłem „**Wspólne kształtowanie nowego terytorium**” obywatele mieli możliwość zapoznania się z aktualnym stanem planowania i współtworzenia zmian strukturalnych na swoim podwórku. Oprócz dwóch imprez partycypacyjnych odbyły się indywidualne rozmowy z osobami odpowiedzialnymi z sześciu gmin Neuland Hambach oraz ekspertami z zakresu planowania krajobrazu, ochrony przyrody, turystyki, gospodarki i gospodarki wodnej.

Rezultaty tych dyskusji, jak również wyniki udziału obywateli, zostały włączone do przygotowania planu ramowego Hambach.

źródło: www.rhein-erft-tourismus.de

W rozmowach i dyskusjach z mieszkańcami pojawiły się dwa miejsca o szczególnym znaczeniu: Sophienhöhe, wzniesienie będące już ekologicznym skarbem oraz powstające jezioro, które w przeszłości może być wykorzystane w wieloraki sposób.

Zgłoszono wiele pomysłów na zagospodarowanie region, np. budowę centrum turystyczno-informacyjnego na wzniesieniu Sophienhöhe, czy hodowlę łososia w jeziornych wodach. Obecnie wszystkie propozycje mieszkańców analizują i kategoryzują dwa biura planowania.

+48 797 455 404

biuro@b50.pl

www.b50.pl

8 / 15

Mieszkańcy sześciu gmin sąsiadujących z kopalnią odkrywkową Hambach cały czas są włączani w proces planowania nowego regionu.

Ostatnio, 30 marca 2023 r., odbyły się kolejne konsultacje publiczne z udziałem 120 osób, które mogły zapoznać się z aktualnym stanem planowania i wyrazić własne stanowisko. Omawiano m.in. wykorzystanie terenów nad jeziorem, przebudowę istniejących obiektów oraz waloryzację turystyczną wzgórza Sophienhöhe. Podkreślano również uwzględnianie w większym zakresie rolnictwa w przyszłych planach.

„Ożywione dyskusje przy stołach tematycznych pokazały zaniepokojenie miejscowego społeczeństwa nadchodzącymi zmianami. Około 300 zgłoszonych sugestii uwzględnimy w procesie planowania, wiele z nich pokrywa się z naszymi pomysłami, uzupełnia je, ale także rodzi potrzebę wyjaśnienia” – **relacjonuje Matti Wirth**, projektant regionalny w Neuland Hambach GmbH.

Oprócz warsztatów stacjonarnych aktywnie wykorzystywano również ankiety online.

Plan ramowy Hambach zostanie przedstawiony społeczeństwu pod koniec 2023 roku. Konsultacje z udziałem miejscowej ludności będą miały miejsce także w okresie wypełnianie wodą zbiornika, czyli po roku 2030.

źródło: www.rhein-erft-tourismus.de

+48 797 455 404

biuro@b50.pl

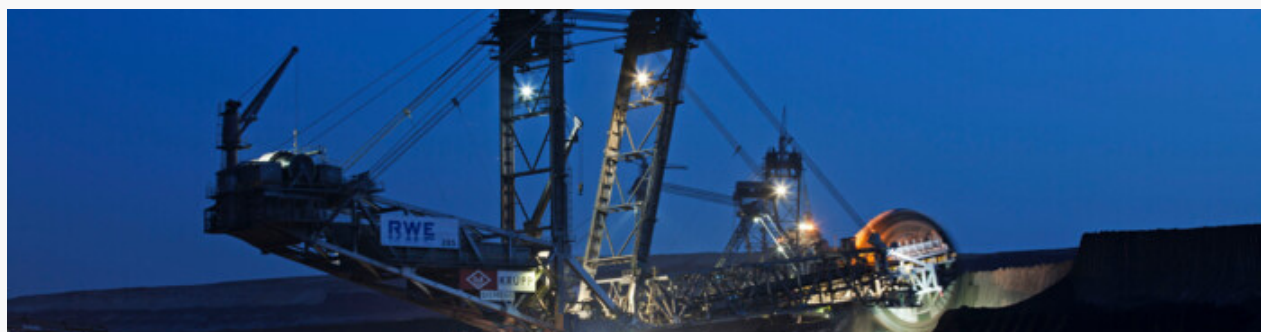
www.b50.pl

9 / 15

JAK TO JEST ROBIONE? KLUCZOWE PROJEKTY, DECYZJE, ZDARZENIA

Gminy proponując własne projekty pokazują swoje mocne strony i miejsca godne uwagi. Ich realizacja uwzględnia ramowe ustalenia w zakresie infrastruktury, gospodarki, mobilności, energii, klimatu i ochrony przyrody. Pod uwagę brane są również konkretne cele i potrzeby gmin.

Podkreśla się również rolę środowiska akademickiego w zmianach strukturalnych: jest ono w stanie analizować i rozwiązywać sprzeczne cele w dialogu z różnymi aktorami społecznymi. W Nadrenii Północnej-Westfalii (NRW) istnieje stosunkowo wysoki poziom wymiany między środowiskiem akademickim a związkami zawodowymi. Ważne jest, aby odbywała się ona na równych zasadach i wyniki badań były szybko publikowane.

źródło: www.rhein-erft-tourismus.de

Nadreński okręg wydobywania węgla brunatnego ma dobre kontakty z dużą liczbą instytucji naukowo-badawczych. Tu znajduje się renomowana politechnika RWTH Aachen oraz jeden z największych ośrodków badawczych w Europie – Forschungszentrum Jülich. W bezpośrednim sąsiedztwie znajdują się Kolonia, Bonn, Düsseldorf i inne miasta uniwersyteckie. Włączenie ośrodków akademickich i naukowych w proces zmian strukturalnych daje dużą korzyść lokalnemu środowisku.

W Jülich i Aachen koncentrowano się jednak dotychczas **na badaniach podstawowych**. Aby wspierać wzrost gospodarczy poprzez badania naukowe potrzebne będą również badania stosowane.

+48 797 455 404

biuro@b50.pl

www.b50.pl

10 / 15

Udanym przykładem wymiany wiedzy między środowiskiem akademickim a związkami zawodowymi jest uruchomiony przez Niemieckie Zrzeszenie Związków Zawodowych w 2015 r. program „**NRW 2020**”, dzięki któremu do 2020 roku powstało ponad pół miliona miejsc pracy w Nadrenii Północnej-Westfalii. Wsparcie techniczne dla inicjatywy związków zawodowych zapewniła naukowa rada doradcza.

MIĘDZYGMINNA ŚCIEŻKA ROWEROWA

Pętla Hambach to okrężna ścieżka rowerowa łącząca wiele istniejących i nowych miejsc wokół wzgórza Sophienhöhe i jeziora, które powstanie w miejscu odkrywki. Jest to wspólny projekt sześciu sąsiadujących ze sobą gmin. Trasa będzie pełnić nie tylko funkcję rekreacyjno-turystyczną, ale stanie się też ważnym szlakiem codziennego ruchu mieszkańców.

Oprócz połączenia gmin ze sobą, nacisk położono na połączenia regionalne i włączenie do istniejących sieci ścieżek rowerowych. Środowisko kopalni odkrywkowej może stać się regionem modelowym dla transformacji transportowej poprzez powiązanie infrastruktury, krajobrazu i rozwoju osadnictwa.

+48 797 455 404

biuro@b50.pl

www.b50.pl

11 / 15

TARASY PRZYSZŁOŚCI ELSDORF

Projekt koncentruje się na czterech działaniach mających na celu przygotowanie i wdrożenie krótkoterminowych działań mających na celu wykorzystanie ośmiokilometrowego odcinka obrzeży wyrobiska odkrywkowego w obszarze miejskim Elsdorf.

1. „Przyszłe tarasy” na obrzeżach kopalni odkrywkowej i jej zboczach.

Przygotowywana jest koncepcja zagospodarowania terenu z wykorzystaniem metod projektowania urbanistycznego.

2. Forum terra nova powstało przy przyszłej granicy strefy wyrobisk powierzchniowych. Obiekt spełnia funkcję centrum informacyjnego i wystawowego o górnictwie odkrywkowym. Ponadto znajduje się w nim restauracja i bar oraz sala wielofunkcyjna, w której odbywają się imprezy kulturalno- rozrywkowe adresowane do społeczności lokalnej. Gmach wybudowano na zlecenie firmy RWE Power AG, a jego projekt został wyłoniony w międzynarodowym konkursie architektonicznym. Fasadę budynku tworzą kolorowe warstwy betonu naśladujące przekrój geologiczny kopalni.

3. „Nowe życie nad jeziorem”: przygotowywana jest zmiana miejscowych planów zabudowy przewidująca rozwój osiedli mieszkaniowych w kierunku jeziora. Przewiduje się również ich połączenie z planowaną Międzynarodową Wystawą Budownictwa i Technologii.

4. Powiązanie krawędzi jeziora: Nowe rozwiązania mobilnościowe i zmodernizowane osie mobilności otworzą teren wokół kopalni odkrywkowej i połączą go z otoczeniem.

źródło: www.rhein-erft-tourismus.de

+48 797 455 404

biuro@b50.pl

www.b50.pl

12 / 15

KONCEPCJA MOBILNOŚCI JÜLICH

W Jülich budowane jest obecnie międzynarodowe centrum kongresowe, w którym będą mogły odbywać się **konferencje naukowe i imprezy kulturalne**.

Ponadto na obrzeżach miasta powstanie Centrum Badawcze Jülich (FZJ), czyli **centrum transferu technologii**. Będzie ono służyło wdrażaniu wyników badań podstawowych do praktyki wspólnie z przedsiębiorstwami. W celu zapewnienia sprawnej komunikacji pomiędzy tymi obiektami, a także parkiem Brainergy oraz osiedlami mieszkaniowymi opracowano koncepcja zrównoważonej mobilności miejskiej, którą rada miasta przyjęła 23 czerwca 2021 roku.

Stworzono w ten sposób niezbędne podstawy do działań przyczyniających się do redukcji emisji gazów cieplarnianych. Koncepcja zawiera zarówno działania zmierzające do rozbudowy transportu kolejowego i autobusowego, jak również działania na rzecz ruchu pieszego i rowerowego.

Szczególny nacisk położony jest na komunikację rowerową i połączenie dzielnic miasta z centrum. Dzięki temu powinno zmniejszyć się zatłoczenie dróg, a tym samym nastąpi wzrost jakości życia w Jülich. Ponadto znacznie poprawi się mobilność wszystkich grup mieszkańców miasta.

źródło: www.rhein-erft-tourismus.de

+48 797 455 404

biuro@b50.pl

www.b50.pl

13 / 15

STACJA MOBILNOŚCI PRZYSZŁOŚCI MERZENICH

Dworzec podmiejski w Merzenich na osi komunikacyjnej Kolonia-Akwizgran już dziś jest ważnym ponadlokalnym węzłem przesiadkowym, w którym można korzystać z różnych środków i form transportu.

W przyszłości dworzec nabierze jeszcze większego znaczenia jako stacja przesiadkowa dla osób dojeżdżających do pracy z całego regionu, w tym do ośrodka naukowego w Morschenich-Alt. Merzenich stanie się ponadregionalnym węzłem innowacyjnej sieci mobilności, w której autonomiczna jazda i logistyka miejska będą odgrywały istotną rolę.

Przy projektowaniu infrastruktury brane są pod uwagę także m.in. energie odnawialne i zrównoważone koncepcje energetyczne.

CZY TO KONIEC? CO DALEJ NA HORYZONCIE?

Kamienie milowe transformacji

Transformacja regionu to zadanie XXI wieku, które musi być zaplanowane i rozpoczęte w jak najkrótszym czasie. Oto jej najważniejsze kamienie milowe.

OD ROKU 2021

Pierwsza faza – „Najbliższa przyszłość” obejmuje lata bezpośrednio poprzedzające zakończenie odkrywkowego wydobycia węgla brunatnego i rozpoczęcie zagospodarowania jeziora. To czas opracowywania koncepcji, przygotowań i wdrażania działań umożliwiających realizację zaplanowanych projektów.

OD ROKU 2030

Druga faza – „Transformacja” obejmuje cały okres wypełniania jeziora i według obecnych szacunków może potrwać do 2070 lub nawet do 2090 roku. Realizacja projektów tworzących atrakcyjne środowisko życia.

OD ROKU 2080

Trzecia faza – „Przyszłość z jeziorem” rozpocznie się po zakończeniu wypełniania wodą wyrobiska byłej kopalni odkrywkowej Hambach. Zakończenie przekształceń strukturalno-przestrzennych miejscowego krajobrazu.

PO ROKU 2100

Po przekształceniu terenu kopalni w jezioro, pozostanie nadal wiele do zrobienia, aby cały region stał się bardziej miejscem przyjaznym dla życia oraz atrakcyjny turystycznie. Będą to zadania dla pokoleń wchodzących w życie w XXII wieku.

źródło: www.rhein-erft-tourismus.de

ŹRÓDŁA:

- Kolde, L., Wagner, O., Governance Policies for a „Just Transition” – A Case Study in the Rhineland Lignite Mining District, A systematic literature review, J. sustain. dev. energy water environ. syst., 10(1), 1080383, 2022
- Mohr A., Smits M., Sense of place in transitions: How the Hambach Forest Movement shaped the German coal phase-out, Energy Research & Social Science 87, (2022)
- Strona internetowa: www.neuland-hambach.de, dostęp: 11.04.2023
- Strona internetowa: www.rwe.com, dostęp: 11.04.2023

OPRACOWANIE: Waldemar Fortuna, Maciej Kozakiewicz, Jolanta Pacura na potrzeby projektu „Bełchatów 5.0. Aktywizacja potencjału społecznego na rzecz transformacji regionu”

+48 797 455 404

biuro@b50.pl

www.b50.pl

15 / 15